

MAGYAR

A 2016-OS ÉRETTSÉGI KÖVETELMÉNYEINEK
MEGFELELŐ OKTATÁSI SEGÉDANYAG

**A PUSKÁZÁS CSALÁSNAK
MINŐSÜL.
A PUSKÁK VIZSGÁN
TÖRTÉNŐ HASZNÁLATÁT
NEM AJÁNLJUK!**

Tartalomjegyzék

Kidolgozások.....	1–70
Drámai költemény – Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde.....	1–4
Drámai költemény – Madách Imre: Az ember tragédiája.....	4–11
Barokk eposz – Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem.....	11–14
Történeti tárgyú műballada – Arany János: Szondi két apródja	14–16
Középkori legenda – Margit-legendá	17–18
Középkori legenda – Ferenc-legendá	19–20
Irodalmi levél – Mikes Kelemen: Törökországi levelek.....	20–22
Romantikus dráma – Katona József: Bánk bán	22–25
A realista novella – Móricz Zsigmond: Tragédia	26–28
A 19–20. század fordulójának epikája / novella – Mikszáth Kálmán: Az a fekete folt.....	28–31
Klasszikus modern epikus alkotás / novella – Krúdy Gyula: A hídon (Szindbád-novella).....	31–34
Romantikus regény – Jókai Mór: Az arany ember	34–38
Történelmi regény – Móricz Zsigmond: Tündérbkert	39–42
Szентimentalista énbregény – Kármán József: Fanni hagyományai.....	43–45
Realista regény – Móricz Zsigmond: Sárarany.....	45–49
Romantikus irányregény – Jókai Mór: Egy magyar nábob	49–52
A klasszikus modern regény – Kosztolányi Dezső: Pacsirta ...	52–55
Lélektani regény – Kosztolányi Dezső: Édes Anna.....	55–58
A 20. századi regény – Ottlik Géza: Iskola a határon.....	58–62
A 20. századi dráma – Örkény István: Tóték.....	62–64
Dal – József Attila: Ringató.....	64–66
(Gondolati) óda – József Attila: A Dunánál (1936).....	66–68
(Antifasiszta gondolati) óda – József Attila: Levegőt!	68–70

Alkotók	71–110
Áprily Lajos (1887–1967).....	71–72
Arany János (1817–1882).....	72–73 / 14–16
Babits Mihály (1883–1941).....	74–75
Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805).....	75–76
Dsida Jenő (1907–1938).....	76–78
Jókai Mór (1825–1904).....	78–80 / 34–38, 49–52
József Attila (1905–1937).....	80–82 / 64–70
Katona József (1791–1830).....	82–83 / 22–25
Kármán József (1769–1795).....	43–45
Krúdy Gyula (1878–1933).....	83–86 / 31–34
Kós Károly (1883–1977).....	87–88
Kosztolányi Dezső (1885–1936).....	88–91 / 52–58
Madách Imre (1823–1864).....	91–93 / 4–11
Mikes Kelemen (1690–1761).....	93–94 / 20–22
Mikszáth Kálmán (1847–1910).....	95–96 / 28–31
Móricz Zsigmond (1879–1942).....	97–100 / 26–28, 39–42, 45–49
Ottlik Géza (1912–1990).....	100–101 / 58–62
Örkény István (1912–1979).....	62–64
Sütő András (1927–2006).....	102
Tamási Áron (1897–1966).....	103–105
Tompa László (1883–1964).....	105
Vörösmarty Mihály (1800–1855).....	106–108 / 1–4
Zrínyi Miklós (1620–1664).....	108–110 / 11–14

Meghatározások	110–121
Balassi-strófa.....	110
Ballada.....	110–111
Dal.....	111
Dráma.....	111
Drámai költemény.....	111–112
Elégia.....	112
Életkép.....	112
Énregény.....	113
Epigramma.....	113
Eposz.....	113–114
Himnusz.....	114
Intertextualitás.....	114
Irodalmi levél.....	114
Költői levél.....	115
Legenda.....	115–116
Leíró költemény.....	116
Levél.....	116
Modern dráma / 20. századi dráma.....	116–117
Napló.....	117
Naturalista regény.....	117
Novella.....	118
Óda.....	118
Regény.....	119
Szonett.....	119
Szentimentalista énregény.....	119–120
Tézisregény.....	120
Történelmi regény.....	120–121
Tragikomédia.....	121

Kidolgozások

Drámai költemény – Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde

A drámai költemény a drámai műnem sajátos műfaja, mely a romantika korában terjedt el. A középkori misztériumjáték utódjaként tarthatjuk számon, hisz annak példáját követve a drámai költemény cselekménye is az emberiséget illető létkérdéseknek rendelődik alá.

Bár a drámai műnem egyik műfaja, a drámai költemény több szempontból is eltávolodik a hagyományos értelemben vett drámáktól. Elsősorban a jelenetek nem a cselekmény logikus sorrendjét követik, hanem a főhős lényében lezajló konfliktus határozza meg a cselekménysort. A drámai költemény tér- és időszerkezetét is ez a belső konfliktus alakítja ki. A tér- és időszerkezet gyakran szimbolikus, nem igazi korszakot és helyet idéz fel, hanem mitikus vagy bibliai befolyású, többszintes tér- és időkezelést észlelhetünk. A drámai költemény nem annyira a párbeszédre épül, hanem a főhős monológjai a cselekmény alakítói, ezek közvetítik a hős gondolatait valamint az élethez való viszonyát.

A drámai költemények egy meghatározó jellemzője az, hogy a főhős egyetemes létértelmező kérdésekre keresi a választ, ez okozza belső konfliktusát. Ezért nevezik a drámai költeményeket emberiségdrámáknak vagy világkölteményeknek is.

A drámai költemény egy kiemelkedő példája a magyar irodalomban Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde című, mesejátékként is számon tartott műve. A költemény két-szintűségét a valóság és a tündérvilág szembeállítása adja. Csongor, aki a valóságban él nem élhet Tündérhonban, szerelme, Tünde, pedig nem élhet a halandó emberek világában. Ezért a cselekmény a két világszint határán játszódik le. A két világszint szembesítése ugyanakkor szembeállítja a halhatat-

lanságot a múlandósággal is. A csodás, mitikus személyeket, mint az ördögök és tündérek, a halandó emberekkel, akiket Csongor és Balga képviselnek.

A tér- és időszerkezet ciklikus, térben a kerttől a kertig visz a hős útja, időben pedig a cselekmény éjféltől éjfélig játszódik le. Ez a tér és az idő azonban szimbolikus, akárcsak az időtartam, amelyet az alkotó kozmikus nagyságúvá varázsol, bár tulajdonképpen egy napot fog át. Vörösmarty „a pogány kúnok idejébe” helyezi a történéssort, ez jelzi, hogy a mű ideje mitikus idő, ez teszi a történetet időtlenné. A tér- és időszerkezet nemcsak ciklikus hanem tökéletesen szimmetrikus is. Csongor a kertből indul, mely a romantikus költészetben a lélek jelképe, a Hármás úthoz ér, mely az ember életében bekövetkező választáslehetőségeket jelképezi. Innen Hajnal palotájába visz az út, majd Mirigy házához, egy szobába, a Tündérkertbe, újra szobába, az Éj birodalmába, vissza a Hármás út vidékére, majd újból a kertbe, mely ezúttal elvadult, kietlen. Az idővel szoros összefüggésben áll a tér változása is, hisz a kert a napszaktól függően válik tündérkertté, melyet a déli fény áraszt el, valamint elvadult kertté, melyre az éjféli sötétsége nyomja rá bélyegét. Ez a kert, mely a lelket képviseli jelzi azt az olvasó számára, hogy az ember, bárhová is vinne útja, ugyancsak saját belső világába tér vissza a boldogságkeresésében. A Hármás út is változik a múltó idő hatására, a választások útjából a tévedéseknek válik a keresztútjává, hisz az azelőtt büszke vándorok most megtörten és csalódottan térnek vissza ide, akárcsak Csongor, aki ellentétben az első alkalommal, amikor itt átvonult, és még boldog és szerelemre éhes volt, most csalódott, fáradt és nem látja jövője boldogságát, útját hiábavalónak tartja.

Minden szereplő szimbolikus értékkel bír. Míg Csongor a boldogságát kereső emberiséget, illetve a boldogságára vágyó magyarságot jelképezi, és mindent képes feladni célja eléréseért, Tünde maga a követett eszmény mely beteljesülésre vágyik. A gonosz, kaján Mirigy az emberekben élő tisztán prózai, szinte alantas vágyakat képviseli, hisz nem nyer semmit

a két fiatal nyomorából, mégsem láthatja azoknak boldogságát, hisz az saját boldogtalanságára ébreszti rá, egyedüllétére, hiányos életére. Balga és Ilma az egyszerű vágyak által hajtott szegény embert jelképezik, aki bár többre vágyik, kevéssel is megelégszik, és boldogan tud élni. A három vándor a világot fenntartó három erőt jelképezi, a pénzt, az emberi erő által megszerzett hatalmat, valamint a tudásvágyat. Ezek azonban egyenként, a boldogság megszerzése nélkül csak csalódásra és magányra ítélik az embert, hisz mulandó dolgok, melyek a lelket nem tudják táplálni. A három ördög az ember boldogságának útjában álló nehézségeket jelképezik, a drámai költemény zárlatában való megváltozásuk viszont reményt ad arra, hogy ezek a megpróbáltatások csak késleltetik a boldogság elérését, nem akadályozzák meg teljesen és végérvényesen annak beteljesülését. Észrevehető az, hogy két szerepkör alakul ki a költeményben. Míg Ilma és Balga segíti a hősöket szerelmük fellelésében, az ördögök és Mirigy megakadályozni próbálják őket boldogságuk elérésében. A három vándor pedig egy faja útmutatóként, lehetőségként tűnik fel Csongor életében, választás elé teszik őt, de Csongor nem választja sem a pénzt, sem a földi hatalmat, sem a soha ki nem elégítő tudást, hanem boldogságát keresi, hisz tudja, hogy mindezek nem vezetnek ahhoz. Az Éj asszonya is segítő elem, hisz Tündét, büntetésként ugyan, de akaratlanul is a kedvese világába száműzi, ezáltal teszi lehetővé kettőjük együttélését és boldogságát.

A szereplőkön kívül a visszatérő motívumok is jelképesességgel bírnak. Az utazás az életutat jelképezi, azt a tényt, hogy a boldogság eléréséig hosszú utat kell megtennie az embernek, de végül célba jut. A kert a belső élet, a lélek nyugvóhelyét szimbolizálja, mely változó ugyan, de mindig ide tér vissza az ember. A fa, melyet Tünde ültetett Csongor kertjébe, azaz lelkébe, nemcsak a közöttük élő szerelmet, hanem a világ fáját is jelképezik, mely összeköti a valós világot az álmok, az eszmék terével és amely meghatározza az emberek reményeit és életét. E nélkül a fa nélkül, mely összeköttetés ember és álmai

között létünk céltalan lenne. A kút lehetne az életet adó víz, azaz a remények jelképe, ám a tény, hogy Mirigy megváltoztatja célját a hiú reményt jelképezi, azt amit vakként követ az ember, de az elérhetetlen és ezen remények és álmok üldözése csak késlelteti boldogságának kiteljesedését.

Üzenete: A költemény arra ébreszt rá hát, hogy a felszínes álmokat kár követni, hisz azok csak pillanatnyi boldogságot tudnak előidézni, miközben késleltetik az igazi értékek elérését. Ez a késleltetés azonban nem állhatja végérvényesen útját a boldogságra vágyó emberiségnek, a nemzetnek, hisz az, ha elég kitartó, biztosan megtalálja a felemelő eszményt, és a végtelen boldogságot. Ugyanúgy, ahogy Csongor és Tünde, a két reménytelen szerelmes célba jut a költemény zárlatában, az emberiség is meg fogja találni előbb- utóbb igazi boldogságot nyújtó eszményét és azt követve biztosan felleli létének értelmét, a minden bajt elűző, minden nehézséget érdemessé tevő lelki beteljesedést.

Drámai költemény – Madách Imre: Az ember tragédiája

A drámai költemény a drámai műnem sajátos műfaja, mely a romantika korában terjedt el. A középkori misztériumjáték utódjaként tarthatjuk számon, hisz annak példáját követve a drámai költemény cselekménye is az emberiséget illető létkérdéseknek rendelődik alá.

Bár a drámai műnem egyik műfaja, a drámai költemény több szempontból is eltávolodik a hagyományos értelemben vett drámáktól. Elsősorban a jelenetek nem a cselekmény logikus sorrendjét követik, hanem a főhős lényében lezajló konfliktus határozza meg a cselekménysort. A drámai költemény tér- és időszerkezetét is ez a belső konfliktus alakítja ki. A tér- és időszerkezet gyakran szimbolikus, nem igazi korszakot és helyet idéz fel, hanem mitikus vagy bibliai befolyású, többszintes tér- és időkezelést észlelhetünk. A drámai költemény nem annyira a

Alkotók

Áprily Lajos (1887–1967)

Jékely Lajosként született Brassóban, 1887 november 14-én. Áprily Lajos költő, műfordító, a Nyugat első nemzedékével társítják. Költészetére jellemző az impresszionista látásmód, a mélabú. Fontos szerepet tölt be költészetében az erdélyi táj.

Az idősebb Jékely Lajos, Áprily édesapja gyári tisztviselő, édesanyja, Ziegler Berta, német származású munkáslány volt. A költő családja Parajdra költözik amikor Áprily még csak három éves. Ez a térváltás fogja saját bevallása szerint meghatározni életútjának irányát valamint természetlátását. Gyermekkorának helyszínét elhagyja 1899-ben amikor családja Kolozsvárra költözik. Áprily az itteni református kollégiumban folytatja tanulmányait, melyeket Székelyudvarhelyen kezdett el, majd a kolozsvári egyetem magyar- német szakára iratkozik be. Eközben szülei a Bihari- havasokba kerülnek, Áprily úgy érzi, hogy segíteni kell rajtuk. Egyetemi évei után, végzett tanárként Párizsba utazik. Nem leli azonban helyét a francia fővárosban, ezért hazatér szülőföldjére. A nagyenyedi Bethlen Kollégium Tanítóképzőjében tanít hazatérése után.

1918-ban elküldi verseit az Új Erdély szerkesztőjének, Szentimrei Jenőnek. Első verseit Áprily Zoltán néven küldi el, ám a versek közlésének során a Zoltánt véletlenül Lajosra cserélik, ekkor születik meg az írói álnév mely alatt mai napig ismerjük Áprilyt. Első kötete 1921-ben lát napvilágot. A kötet címe Falusi elégia. Ezt 1923-ban az Esti párbeszéd követi.

Visszatér Kolozsvárra családjával 1926-ban, a református kollégiumban tanít és elvállalja az Ellenzék vasárnapi mellékletének szerkesztését is azért, hogy ezáltal tanári jövedelmét kiegészítse. Kolozsvárra költözésének évében két

kötete jelenik meg, a Rasmussen hajóján és a Vers vagy te is. 1928-ban megbízzák az akkor indult Erdélyi Helikon szerkesztésével. Ez azonban nem tart soká, hisz mindenki csalódására egy évvel később a budapesti református főgimnázium meghívására a Fővárosba megy tanítani. Eleinte a Lónyai utcai gimnáziumban tanít, később a Baár Madas Leánynevelő Intézet igazgatója lesz. Közben újra rákényszerül arra, hogy szerkesszen, ezúttal a Protestáns Szemle szerkesztője lesz. 1934-ben megjelent Az aranymosó balladája című gyűjteményében a már ismert költemények mellett felbukkannak a már Magyarországon költött versei is. Következő kötete csak öt évre rá követi az előzőt, ezalatt az öt év alatt azonban önbizalma jelentősen megcsappan, éppen ezért öt év alatt csupán 40 új verse keletkezik.

1942-ben visszatér Parajdra miután egy évi szabadságot kér az iskolától. A Parajdra visszatérő Áprily meglehetősen fáradt, a háború izgalmaitönkreteszik. Ettől függetlenül nem hajlandó végrehajtani intézetében a zsidóellenes rendelkezéseket, inkább nyugdíjba vonul. Szentgyörgypusztán telepedik le Visegrád környékén. Mivel könyveit szinte kisémmizi az akkori irodalompolitika, műfordítóként fog visszatérni a nyilvánosság elé. Azt, hogy költő is, szinte elfelejtik az emberek. Csak tizennyolc év után jelenik meg új kötete, az 1957-es Ábel füstje.

Még két kötete fog megjelenni, 1965-ben a Jelentés a völgyből című és 1967-ben verseinek legnagyobb válogatása, A kor falára .

Németh László szerint „Ez a lélek elvégeztetett, mielőtt líra lett.”

Arany János (1817–1882)

Nagyszalontán születik 1817 március 2-án a magyar költészet legnagyobb megújítójaként tisztelt költő. Jobbágyszintre jutott nemesi család sarja. Gyermekként a

debreceni kollégium tanulója. Tanulmányai végeztével Kisújszálláson lesz segédtanító, majd vándorszínész.

Visszatér Nagyszalontára. Itt tanítóként helyezkedik el, majd aljegyzői állásra tesz szert. Az elveszett alkotmány című komikus eposza, mely egyben az első nagyobb terjedelmű műve is a Kisfaludy Társaságtól pályadíjat nyer el. Később történeti tárgyú elbeszélő költeménye, az 1846-ben megjelent Toldi is elnyeri a Társaság pályadíját. A Toldi csak Petőfi János vitézével említhető együtt, hisz ez a két költemény távolról a két említésre méltó példája a műfajnak. Később trilógiává bővül a Toldi, második része, a Toldi estélye 1854-ben jelenik meg, Toldi szerelme pedig csak 1879-ben lát napvilágot.

Az 1848-as forradalom idején Arany nemzetőrként tevékenykedik egy rövid ideig, a szabadságharc bukása után pedig bujdosásra kényszerül. A Tisza családnál lel nevelői állásra Geszten, majd 1851-től tanárként láthatjuk a nagykőrösi református gimnáziumban. Az itt töltött években keletkezett verseiből a nemzeti tragédia érzése árad, ugyanabban az időben árul el elkeseredést és a forradalmi eszmék mellett való kiállást.

1860-ban Pestre költözik, ahol a Kisfaludy Társaság igazgatójává választják. Akár több költő társa, Arany János szerkesztőként is munkálkodik. Előbb a Szépirodalmi Figyelő, majd a Koszorú szerkesztője. 1863-ban megírja a hun mondára alapozott népi eposzának első részét, a Buda halálát.

1865-ben az Akadémia titkárává válik, később főtitkára is lesz. Titkárságának idején költészete elnémul, ám az Őszikék ciklus verseivel és késői balladáival újra felvirágozik költészete.

Költői tevékenységén kívül fontosak irodalomtörténeti, irodalomelméleti tanulmányai és műfordításai is. Arany talán a legremekőbb Shakespeare-fordító.

Sírja a Kerepesi temetőben van.

Remekművén, a Szigeti veszedelem című hősi eposzán 1645-ben kezdett el dolgozni, de főként 1646- 1647 telén írta meg. Dédapjának emlékére írta meg eposzát, melynek célja a magyar nemzet összetartásának felgerjesztése, hogy ki tudják űzni a törököt területeikről és visszaszerezzék szabadságukat, önállóságukat. Rámutat arra, hogy nem az anyagi erő az, ami döntő, hanem az erkölcsi tisztaság ereje, mely felemelő és erőt adó. Szerkezetileg Vegilius, Tasso és Marino eposzainak mintájára írta művét, ám ezeket az elemeket a magyaros verseléssel társította, így sajátos művet nyert. A mű 1651-ben jelent meg Bécsben.

Meghatározások

Balassi-strófa

Balassi Bálint kedvelt versformája. A lucretia- sorból hozta létre belső rímek beágyazásával. Három tagú hangsúlyos periódusból áll, ritmus- és rímképlete a következő: 6a6a7b, 6c6c7b, 6d6d7b.

A belső rímeknek köszönhetően a háromsoros strófákat kilencsorossá is lehet alakítani.

Ballada

Olyan verses formában írt kisepikai alkotás, mely általában tragikus jelenetet ad elő lírai elemek beépítésének segítségével (bár létezik ún. vígballada is). A valamilyen okból keserűvé vált lélek megnyilvánulásait idézi fel. Jellemző a balladára a tömörség, a párbeszédes szerkezet, a szaggatott cselekmény-mesélés és a balladai homály. A cselekmény homályosságát gyakran a kihagyás idézi elő, ugyanez az eljárás teszi a cselekményt is sűrítetté. A ballada mindhárom műnem – epika,

líra, dráma – jegyeit magában hordozza. A szereplők bemutatása, lelki válságuk ismertetése gyakran lírai betűtű, míg párbeszédek és a jelenetezés a drámai műnemhez közelítik a ballada műfaját. Végző soron az epikus jegyek is fellelhetők a balladákban, hisz egy történetet adnak elő.

Dal

A dal a lírai műnem legelterjedtebb műfaja, ugyanakkor a legszemélyesebb is. Szerkezete egyszerű, általában egyforma strófákból épül fel, melyek között gyakran az ismétlés is kapcsolatot teremt. Terjedelme szűk, hangulata egységes. Témája rendszerint egyszerű, a lírai én közvetlenül szólal meg a dalban. Amint azt neve is elárulja a dal rendkívül dallamos, csengő, ennek következtében hangvételen rendszerint játszi, könnyed.

Dráma

A három műnem egyike a líra és az epika mellett. Párbeszédekre épül, nem leírások jellemzik, mint az epikát. A történet a szereplők cselekedtetése által tárul elénk. Az ókori drámákra jellemző a hármasság betartása, azaz egy téren, rövid idő alatt játszódik le a cselekmény, mely egyetlen szálon fut. Ezt a hármasságot a későbbi drámaírók azonban gyakran felbontják. A drámai műnem műfajai a tragédia, a komédia és a színmű.

Drámai költemény

A drámai műnem sajátos műfaja, mely a romantika korában terjedt el. A középkori misztériumjáték utódjaként tarthatjuk számon, hisz annak példáját követve a drámai költemény cselekménye is az emberiséget illető létkérdéseknek rendelődik alá. Bár a drámai műnem egyik műfaja, a drámai költemény

több szempontból is eltávolodik a hagyományos értelemben vett drámáktól. Elsősorban a jelenetek nem a cselekmény logikus sorrendjét követik, hanem a főhős lényében lezajló konfliktus határozza meg a cselekménysort. A drámai költemény tér- és időszerkezetét is ez a belső konfliktus alakítja ki. A tér- és időszerkezet gyakran szimbolikus, nem igazi korszakot és helyet idéz fel, hanem mitikus vagy bibliai befolyású, többszintes tér- és időkezelést észlelhetünk. A drámai költemény nem annyira a párbeszédre épül, hanem a főhős monológjai a cselekmény alakítói, ezek közvetítik a hős gondolatait valamint az élethez való viszonyát. A drámai költemények egy meghatározó jellemzője az, hogy a főhős egyetemes létértelmező kérdésekre keresi a választ, ez okozza belső konfliktusát. Ezért nevezik a drámai költeményeket emberiségdrámáknak vagy világgölkölteményeknek is.

Elégia

Az antikvitásban minden olyan művet, amely az epigrammánál hosszabb, az elégia névvel jelölték meg. Az újkortól az elnevezés értelme átminősül, olyan műre utal, mely melankolikus hangulatú, emlékező jellegű. Általában a beletörődésről, a kilátástalanságról szól, ám szólhat a bizakodó megnyugvásról is, nem csak a lemondásról.

Életkép

Elsősorban a festészetre jellemző, ám a reformkor idején a költők is előszeretettel festettek szavak segítségével életképeket. Ezek főleg a falusi életformát tárták az olvasó elé idilli formában.

Petőfi Sándor és Arany János költészetében rengeteg életkép lelhető föl.